

EDUCACIÓ MUSICAL

Glosant davant de tota l'escola, 2010.
Escola Dr. Ferrer (Artés)

Trencant estigmes tot glosant

Text: Albert Casals Ibáñez

Fotografies: Moments de la implementació del projecte.

La cançó tradicional està estigmatitzada en un bon nombre d'escoles de Catalunya. És cert que aquesta afirmació pot semblar dura, exagerada o demagògica. Potser resultarà menys violent plantejar-ho com que la cançó tradicional està sotmesa a un context cultural, social i polític que determina en gran mesura la percepció que se'n té i l'ús que se'n deriva, incloent-hi l'àmbit educatiu.

1. Etnicitat, infantilització i museologisme

Els estigmes o els elements que condicionen més fortament l'ús escolar del repertori tradicional es poden sintetitzar en tres:

1.1 Etnicitat

Sense ser una novetat del s. XXI, el moment actual imposa a la cançó tradicional un simbolisme ètnic -o, si ho preferiu, nacionalista- del qual difícilment se n'escapa (Casals, 2004). Lligat amb aquesta percepció, a l'escola sovint ens trobem amb mestres que argumenten l'ús escolar d'aquest repertori estrictament per una qüestió de *militància política*. O a l'inversa, que se'n desenten per desacord amb el *folklorisme* (Martí, 1996) que sembla desprendre-se'n. Fins i tot, ens trobem amb mesures escolars fonamentades no en criteris educatius sinó clarament en idees polítiques (Casals, 2004).

1.2 Infantilització

La cançó tradicional ha sofert un procés de consolidació molt important en les primers etapes educatives (educació infantil, sobretot) mentre que, al mateix temps, ha anat desapareixent la seva presència en edats més avançades en favor d'altres repertoris (cançó d'autor, cançons tradicionals d'arreu del món, cançons de musicals, *gospel*, etc.). Com s'analitzava en un estudi anterior (Casals, 2004), les causes podrien trobar-se en:

- a) Els processos de manipulació i reinvençió –per part de folkloristes, mestres i pedagogs– del significat i la funcionalitat de les cançons tradicionals en el moment de passar de la situació d'expressió oral al document escrit.
- b) La concepció, a partir dels anys 60, de la cançó tradicional catalana a l'escola com a expressió de la llengua materna i com a primer llenguatge musical a partir del qual treballar (Maideu, 1997).
- c) El fet que en l'ensenyament escolar a Catalunya es va prendre com a model de referència el cant coral (cors i orfeons), unes formacions condicionades per un marc comunicatiu que molt sovint va implicar la disminució de l'alt nombre d'estrofes de les cançons narratives, perdent-se la història o el sentit original.

La pèrdua de referents directes i, sobretot, del sentit i la funcionalitat originals, han portat a tractar la cançó tradicional com a eina pel treball didàctic –bàsicament musical– o com a recurs lligat a festes i celebracions.

Des d'aquesta perspectiva, la *infantilització* podria concebre's de forma negativa –com una deformació o un problema–, però segurament és més adequat entendre-ho com una reinvençió que aquest repertori ha trobat per tal de ser significatiu i fer-se un lloc dins del nombrós repertori que el món divers i global aporta a la cançó escolar. En altres paraules, la cançó tradicional catalana ha aconseguit –a través de la important irrupció a Catalunya de pedagogies com la de Kódaly i a la identificació amb el concepte de llengua materna– una presència molt destacada durant la primera infància i sobretot lligat a l'aprenentatge de les bases lingüístiques i musicals. La visió en positiu és que la nova funcionalitat no deixa de ser una expressió que aquesta tipologia de cançó es continua cantant.

1.3 Museologisme

Amb aquest terme volem referir-nos no únicament a la patrimonialització del Cançoner Tradicional sinó a la sensació que és un repertori mort, en desús, però que és important

conservar. Cal no oblidar, a més a més, que aquesta percepció està lligada al fet que la paraula *tradicional* arrossega amb ella la connotació, socialment molt assentada, de producte antic, d'èpoques passades. El seu ús escolar, en definitiva, respondria a la necessitat sociocultural de no perdre quelcom considerat valuós i no a una funcionalitat o a una vivència significativa per part de l'alumnat implicat.

En una perspectiva més àmplia, a aquest tres elements caldria afegir-hi un moment educatiu que vol tendir, però encara està lluny, de la globalitat o la interdisciplinarietat desitjada. La parcel·lació disciplinar i la presència d'un especialista de música ha comportat en un bon nombre d'escoles la desaparició del cant -i per extensió de la música- de les matèries no musicals. Aquest fenomen, en la nostra societat, ha reforçat la manca d'espais on actualment es canta de forma habitual. S'ha oblidat, en últim terme, que cantar és una activitat *natural*, en el sentit que és propi de tota cultura i de tot ésser humà (Blacking, 1997).

2. La glosa a l'escola

Fruit de l'anàlisi exposat, el curs 2006-07 es va començar a treballar en el projecte *Corrandescola*. L'objectiu inicial era donar resposta a les problemàtiques de la cançó tradicional que hem presentat, malgrat que després s'obriren un ampli ventall de possibilitats més enllà de la música (Casals, 2009).

El projecte es fonamenta en la introducció de la glosa a l'escola, entenent per glosa o cançó improvisada tota activitat en què es canten versos creats en llengua catalana de forma extemporània a la pròpia cantada. Aquesta expressió músicolingüística inclou, conseqüentment, tant les activitats realitzades amb tonades de Catalunya (jotes de l'Ebre, corrandes, *garrotins*, cançons de pandero, etc.) com les construïdes a partir de melodies d'altres indrets dels Països Catalans (la glosa mallorquina, la glosa menorquina o el cant d'estil valencià en serien tres exemples destacats)¹.

Glosadors a l'escola, 2008.
Col·legi Mare de Déu del Roser
(S. Vicenç de Castellet)

¹ Per comprendre o aprofundir en les tonades i el seu context podeu consultar Ayats (2007).

Sessió final en una escola, 2010.
Escola Terres de Ponent (Lleida).

És habitual considerar la glosa com un gènere del Cançoner tradicional, ja que des de diversos punts de vista (estructural, funcional, textual) es defineix de forma diferenciada respecte altres tipologies existents. Tanmateix, la glosa és una forma d'expressió cantada que en relació a la seva estructura –musical i textual– no varia gaire d'altres melodies; el que l'allunya d'altres gèneres és l'ús que se'n fa. En altres paraules, la glosa es defineix per la

funcionalitat que desenvolupa, essent-ne subsidiària la seva configuració formal. I, a diferència d'altres cançons, la creació, la interpretació i la resposta dels oients conviuen en el temps i agafen sentit precisament en la pròpia posada en escena.

El projecte *Corrandescola* ha partit d'aquesta concepció de la glosa i ha evolucionat des de l'experiència única fins a l'expansió pel territori català. A grans trets, va tenir una etapa inicial o exploratòria i actualment està en l'etapa expansiva. Com es pot observar al Quadres 1, la primera etapa va consistir en una prova pilot (curs 2006-07) i una fase extensiva a través d'un grup de treball (cursos 2007-2008 i 2008-2009). La segona etapa es va iniciar el curs 2009-2010 i va consistir en seminaris de formació en sis Serveis Territorials sota el guiatge de diversos membres del grup de treball. Aquesta formació tindrà continuïtat el curs 2010-2011, ampliant-se'n l'abast a nou Serveis Territorials. Al mateix temps, aquest curs s'iniciarà el procés d'experimentació sistematitzada a Secundària a través d'un grup de treball². Finalment, i de forma paral·lela, durant aquesta etapa s'estan concretant materials de suport: la justificació

El cercle dins el qual es produeix la conversa cantada.
Col·legi Mare de Déu del Roser, 2008

² L'etapa expansiva s'està realitzant dins del nou Pla d'Immersion Lingüística del Servei d'Immersion i Ús de la Llengua del Departament d'Educació. L'etapa exploratòria va comptar amb el suport de l'ICE de la UAB que encara actualment dóna suport al grup de formadors i de recerca del projecte.

teòrica i la proposta didàctica, i els referents audiovisuals que recolzin l'acció didàctica a l'escola³.

	Curs acadèmic	Escoles participants del projecte	Nivell de l'alumnat	Formadors	Mestres	
					Quantitat	Tipus d'implicació
ETAPA EXPLORATÒRIA						
<i>Prova pilot</i>	2006-07	1	5è	1	2	Col·laboradors de la prova pilot.
<i>Fase extensiva</i>	2007-09	6	3r a 6è	3	13	Impulsors del projecte a les seves escoles a través d'un grup de treball
ETAPA EXPANSIVA						
<i>Expansió per Catalunya (1a fase)</i>	2009-10	7	4t a 6è	15	Aprox. 140	Assistents en algun dels cursos de formació
					20	Impulsors del projecte a les seves escoles
<i>Consolidació de l'expansió en diferents parts del territori</i>	2010-11	No estimable actualment	4t a 6è	14	No estimable actualment	
<i>Ampliació a Secundària</i>	2010-...		ESO	1		

Quadre 1: Resum de les etapes del projecte *Corrandescola*

3. Identitat de grup, maduresa i espontaneïtat

Tot i no haver finalitzat el projecte, els resultats obtinguts durant l'etapa exploratòria i la primera fase de l'etapa expansiva ens permeten afirmar que aquest repertori aporta un gir molt significatiu en relació als estigmes que exposàvem en iniciar l'article.

³ La part escrita d'aquests materials ha estat publicada per l'ICE de la UAB sota el títol *Corrandescola: proposta didàctica per treballar la glosa a primària* (Casals, 2010). Per altra banda, els DVD de suport estan en procés d'elaboració gràcies a la col·laboració del Servei d'Ús i Immersió de la Llengua del Departament d'Educació.

3.1. Identitat de grup

Mentre que gran part de la cançó tradicional utilitzada fins al moment a l'escola contenia un alt simbolisme etnicitari –però altament *desfuncionalitzat*–, la glosa, partint del seu caràcter lúdic i recolzada en una funcionalitat ineludible, s'ha mostrat com a generadora d'identitats grupals i de modificacions en les identitats individuals. Concretament cal destacar que:

- El professorat no ha decidit el seu ús escolar en funció de la identitat catalana que podia representar –com a producte d'arrel tradicional que és– sinó per la seva eficàcia per treballar les diverses competències educatives establertes a la LOE. Aquest fet no es contradiu amb que, complementàriament, hagi provocat un reforç d'aspectes fonamentals en la construcció de l'etnicitat catalana com són la llengua i les expressions artísticoculturals que li són pròpies.
- Ha servit com a fórmula per fer visible diferents col·lectius dins del grup, per crear lligams dins del grup-classe o, fins i tot, per reforçar altres sentiments de pertinença (a una determinada escola, a un poble o barri).

3.2. Maduresa

La glosa, a diferència d'altres tipologies de cançó tradicional, és un repertori en ple procés de revitalització a nivell adult, sota una reformulació participativa, lúdica i, de vegades, crítica. A l'escola, per les habilitats que requereix, es postula com a eficaç sobretot a partir dels 10 anys. I precisament són aquestes capacitats que demana que es posin en joc –lingüístiques, però també musicals i socials– les que n'impossibiliten la seva infantilització. De fet, les dificultats que desaconsellen el seu ús amb alumnat de 8 o 9 anys no responen a qüestions tècniques –a aquesta edat són capaços de crear corrandes formalment correctes– sinó a aspectes maduratius –no dialoguen, no entren en el joc d'atacs i contraatacs.

3.3. Vivència significativa

La improvisació textual a l'escola suposa que cada vegada es creen noves cançons construïdes amb missatges amb vigència en aquell moment i plenament significatius pels propis alumnes. Cada cantada és una experiència única: diferent de l'anterior i impossible que es torni a donar. D'aquesta manera es trenca la falsa associació *tradicional* - *antic* i fa molt difícil la derivació d'aquest repertori en vies del *folklorisme*. Aquest fet combinat amb l'habitual manca de referents vius a l'entorn més proper provoquen que a nivell escolar rarament s'associï *glosa* i *cançó tradicional*. En canvi, però, les tonades i les tècniques creatives

associades tenen un origen i unes característiques que permeten definir la cançó improvisada com a tradicional i, de fet, es repeteixen en el marc escolar els principals aspectes presents en les cantades adultes existents en el territori.

En resum, aquest projecte ha permès aportar dades i obrir camins a l'entorn de les possibilitats de la glosa a l'escola catalana. Es confirma que els versos improvisats a través del cant resulten una eina educativa d'interès en el moment actual, en sintonia amb el que des de fa anys manifesten altres experiències veïnes (Mallorca, País Basc, Múrcia,...) i autors (Munar; 2001; Garzia, 2007). Però, per altra banda, en el context escolar català no només pot ajudar al treball de la llengua oral, a la millor capacitació comunicativa i social, o a la pervivència d'un cert llegat històric-social, sinó que capgiren determinades concepcions sobre la cançó tradicional a l'escola i obren la porta a la presència habitual del cantar com a acte social en el marc escolar.

4. Fonts d'informació

Ayats, Jaume (2007). *Les chants traditionnels des pays catalans*. Cahiers d'ethnomusicologie régionale, 8. Toulouse: Centre Occitan des Musiques et Danses Traditionnelles Toulouse Midi-Pyrénées.

Blacking, John (1997). *Fins a quin punt l'home és música?* Vic: Eumo.

Casals, Albert (2004). *Etnicitat i cançó tradicional catalana a l'escola*. Treball de recerca inèdit, Departament d'Antropologia Social i Cultural de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Casals, Albert (2009). *La cançó amb text improvisat: disseny i experimentació d'una proposta interdisciplinària per a Primària*. Tesi doctoral, Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal de la Universitat Autònoma de Barcelona.

<http://www.tdx.cat/TDX-0324110-114328>

Casals, Albert [coord.] (2010). *Corrandescola: proposta didàctica per treballar la glosa a l'escola*. Cerdanyola del Vallès: ICE-UAB.

Garzia, Joxerra (2007). *Bertsolaritza in the School Curriculum*. *Oral Tradition*, 22(2): 69-76. Consultat (16/ 7/ 10) a: <http://journal.oraltradition.org/issues/22ii/garzia2>

Maideu, Joaquim (1997). *Música, societat i educació*. Berga: Amalgama.

Martí, Josep (1996). *El folklorismo: uso y abuso de la tradición*. Barcelona: Ronsel.

Munar, Felip (2001). *Manual del bon glosador*. Palma de Mallorca: Documenta Balear.